

Kültürlerarası Yeterlilik Edinimi: Türkçe Öğrenen Öğrencilerin İltifat Yanıtları Örneğinde

Jydegul ALYMİDİN KYZY*

Fatih Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, İngiliz Dili Eğitimi Bölümü, İstanbul

*Sorumlu Yazar
jydegul@fatih.edu.tr

Özet

Bu çalışmada, Kırgız Türkçesi, Rusça ve Türkiye Türkçesindeki iltifat yanıt stratejileri ele alınmıştır. Veriler, 4 konu başlığı (dış görünümü, beceri/başarı, mal-mülk ve kişilik ile ilgili iltifatlar) altında toplanan 12 sorudan oluşan yazılı Söylem Tamamlama Testi (DCT) aracılığıyla elde edilmiştir. Bu anket, ilk olarak Kırgız ve Rus öğrencilerine kendi dillerinde uygulanmış ve daha sonra onlar bu anketi Türkiye Türkçesinde yanıtlamış ve bu yanıtlar Türk öğrencilerinden elde edilen yanıtlarla karşılaştırılmıştır. Çalışmanın amacı Kırgız Türkçesi ve Rusçadaki iltifat yanıtlama stratejilerini tespit etmek ve onları Türkiye Türkçesinde kullanılan stratejilerle karşılaştırmaktır. Aynı zamanda dil öğrenimi açısından herhangi bir edimbilimsel aktarma (pragmatic transfer) gerçekleşip gerçekleşmediğini belirlemekle birlikte kültürel farklılıkların dil eğitimine olan önemini tespit etmektir.

Anahtar kelimeler: Dil Öğretimi, Edimbilimsel Aktarma, İltifat, İltifat Yanıtları, Kültürlerarası İletişim

Abstract

The present study investigates compliment response strategies in Kyrgyz, Russian and Turkish. The data were collected through the use of written Discourse Completion Task (DCT), with 12 questions on 4 topics (appearance, ability, possession and personality). At first the students were provided with the translation of this questionnaire into their mother tongue. After that they were supposed to fill the questionnaire in Turkish. Then their responses in their mother tongue were compared with their answers in Turkish. The aim of this study is to explore the compliment response strategies in Kyrgyz, Russian and Turkish as well as to determine whether any pragmatic transfer occurs or not in the responses of the students. The study highlights the importance of cultural differences in language teaching.

Key Words: Compliments, compliment responses, intercultural communication, language teaching, pragmatic transfer

GİRİŞ

Her toplumun kendine has kültürü ve değer yargıları vardır. Günümüzde toplumlar arası ilişkiler giderek artmakta ve bu bağlamda kültürler arası iletişim de daha fazla önem kazanmaktadır. Etkili bir iletişim için kültürler arası yeterliliğe ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle, yabancı dilin öğretilmesinde, farklı bir dili tam anlamıyla öğrenebilmeleri için öğrencilerin o toplumun düşünce biçimleri, sosyal değer ve normlarını bilmeleri gerekmektedir.

Aynı söz edimleri çeşitli kültürlerde değişik şekillerde gerçekleştirilebilmektedir. Farklı toplumların iltifatları ve yanıtları, teşekkür etme ve telefon görüşmelerindeki farklılıklar gibi konularda yapılan çalışmalar bunu daha belirgin şekilde göstermektedir. Bütün bu çalışmalar, öğrenilmekte olan dilin sosyolinguistik kurallarını bilmemenin edimbilimsel başarısızlığa (pragmatic failure) neden olabileceğini kanıtlamaktadır. Bu durum sırasıyla iletişim eksikliğine ve iletişim kopukluğuna yol açabilmektedir. Edimbilimsel başarısızlık, öğrencilerin ana dilinin sosyolinguistik, edimbilimsel kurallarını hedef dile aktarmalarından kaynaklanmaktadır. Ana dilinin kurallarını hedef dile aktarma, konuşmacının kaba ve saygısız olarak

algılanmasına yol açar. Han, ikinci dil öğrenenlerin aynı zamanda hedef dilde sosyolinguistik yeterliliklerini geliştirmeleri gerektiğini söyler (Han 1992: 17). Dolayısıyla ikinci dil öğrenenlerin sosyolinguistik hatalarının, dilbilimsel hatalara göre daha az hoşgörülüğünü belirtir.

Kültürlerarası iletişim alanındaki birçok bilim adamı, kültürlerarası ortam örneklerinde meydana gelen iletişim eksikliklerini ve anlaşmazlıkları azaltmak için farklı kültürlerin söz edimlerini betimleyen ve karşılaştıran deneysel araştırmaların yapılması gerektiği düşüncesinde hemfikirler.

İltifat nedir?

İltifat'ın çeşitli tanımları bulunmaktadır. İltifat Türk Dil Kurumu Sözlüğünde "Birine güler yüz gösterme, hatırını sorma, tatlı konuşma" olarak tanımlanıyor. Hobbs'e göre iltifat "dışındaki herhangi birine sahip olduğu, genellikle hem konuşmacı (iltifat eden) hem de dinleyici (iltifat sahibi) tarafınca olumlu değerlendirilen, özellik ya da nesne için yapılan bir övgü veya itibardır" (Hobbs 2003: 249).

İltifatlar sosyo-kültürel bağlamda çok büyük anlam taşımaktadır. Holmes'in (Holmes 1988: 462) belirttiği gibi iltifatlar, insanlar arasındaki birlik-berberlik dayanışmayı sağlamak için kullanılan bir araçtır.

İltifatların işlevleri

“İltifatların asıl işlevi **konuşmacılar arasında dayanışma** sağlamaktır” (Wolfson, 1983: 89). Aynı zamanda bunun dışında **istenilen davranışı pekiştirmek** amacıyla, örneğin sınıf ortamında “Aferin!”, “Güzel olmuş!”, “Çok başarılıydın!” gibi iltifatlar kullanılabilir. Bunun dışında **eleştiriyi yumuşatmak** (“Ödevin çok iyi hazırlanmış, *ancak teori kısmı biraz yetersiz kalmış*”, “*saçını beğendim, yalnız bence biraz daha kısa kestirseydin daha güzel dururdu*”) ve **konuşmayı başlatmak** amacıyla da kullanılabilirler. (Holmes 1988: 478).

İltifat konuları

İngilizce, Çince, Korece başta olmak üzere ve birçok dilde iltifatlar üzerine araştırmalar yapılmış olup, bu çalışmalar sonucu genel olarak iltifatların dört konu başlığı altına toplanabileceği bilinmektedir. Bunlar:

1. Dış görünümüyle ilgili iltifatlar: “*Harika görünüyorsun*,” “*Ceketin çok yakışmış!*” v.s.
2. Beceri/başarıyla ilgili iltifatlar: “*Aferin! İyi sunumdu!*”, “*Yemekler çok lezzetliydi, eline sağlık*”
3. Mülkiyet ile ilgili: “*Araban çok şık!*”, “*Çantanı beğendim: çok sade ve şık!*”
4. Kişilik veya karakter ile ilgili: “*Çok dakiksin, maşallah!*”, “*Çok titizsin!*”

İltifat yanıtları

İltifat yanıtlarını ilk araştıran Pomerantz (Pomerantz 1983: 86) iltifatı yanıtlamak karmaşık bir eylem olduğunu belirtmiştir. Bu süreçte iki başlıca durum meydana gelmektedir: konuşmacının iltifatını **kibarca kabul etmek**, onaylamak ve aynı zamanda bunu bir övünme gibi algılanmamasını sağlamak gerekiyor. Dolayısıyla, iltifat sahibinin (complimentee) belirli sosyokültürel kuralları bilmesi gerekmektedir. Genellikle yapılan çalışmalarda batı kültüründe insanlar sadece “Teşekkür ederim” diyerek iltifatlara yanıt verirken doğu kültüründe iltifat sahiplerinin daha çok *kendilerini küçük düşürerek, alçak gönüllülük göstererek* karşılık vermesi beklenmektedir. Bir başka sıkça kullanılan strateji de “teşekkür etmek + iltifatla yanıtlamak (return)” stratejisidir.

Pomerantz’ın (Pomerantz 1983: 86) çalışmasında iltifat yanıtı olarak 12 strateji saptanmıştır: 1. Minnetdarlık bildirme; 2. İltifatı Kabul etmek 3. Övünme; 4. İltifat ile ilgili açıklamalarda bulunmak; 5. İltifatı başka birisine yönlendirmek; 6. Geri iltifatta bulunmak; 7. Kendini küçültmek; 8. Soru; 9. İltifatı reddetmek; 10. Niteleme; 11. Herhangi bir yanıt vermemek ve Yorumlamak. Bir başka sınıflandırma Herbert (Herbert 1989: 79) tarafından yanıtların anlamlarına bakılarak yapılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre yanıtlar 1. Kabul etme 2. Reddetme ve 3. Diğer stratejiler olarak üç ana başlık altında toplanmıştır.

Metodoloji

Giriş

Bu çalışma, Kırgız Türkçesi, Rusça ve Türkiye Türkçesindeki iltifat yanıt stratejilerini ele alınacaktır. Veriler, 4 konu başlığı (dış görünümü, beceri/başarı, mal-mülk ve kişilik ile ilgili iltifatlar) altında toplanan 12 sorudan oluşan yazılı Söylem Tamamlama Testi (DCT) aracılığıyla elde edilecektir. Bu anket, ilk olarak Kırgız ve Rus öğrencilerine

kendi dillerinde uygulanacak ve daha sonra onlar bu anketi Türkiye Türkçesinde yanıtlarlar ve bu yanıtlar Türk öğrencilerinden elde edilen yanıtlarla karşılaştırılacak.

Amaç

Çalışmanın amacı Kırgız Türkçesi ve Rusçadaki iltifat yanıtlama stratejilerini tespit etmek ve onları Türkiye Türkçesinde kullanılan stratejilerle karşılaştırmak; aynı zamanda dil öğrenimi açısından herhangi bir edimbilimsel aktarma (pragmatic transfer) gerçekleşip gerçekleşmediğini belirlemek ve kültürel farklılıkların dil öğretimine olan etkisini tespit etmektir.

Araştırma aşağıdaki soru inceleyecektir:

1. Rus öğrencileri yabancı dilde (Türkçe) iltifatları yanıtlarken ne tür stratejiler kullanırlar? Ana dilinden hedef dile herhangi bir edimbilimsel aktarıma yapmaktalar mı? Evet ise, ne tür edimbilimsel aktarma (pragmatic tranfer) gerçekleştiriyorlar?
2. Kırgız öğrencileri yabancı dilde (Türkçe) iltifatları yanıtlarken ne tür stratejiler kullanırlar? Ana dilinden hedef dile herhangi bir edimbilimsel aktarma yapmaktalar mı? Evet ise, (pragmatic tranfer) ne tür edimbilimsel aktarma gerçekleştiriyorlar?

Örneklem

Örneklem Kırgız –Türk Manas Üniversitesinin Mütercim-Tercümanlık ve İletişim Fakültelerinde okuyan 15 Rus ve 15 Kırgız öğrenci ile 15 Fatih üniversitesi İngiliz Dili Eğitimi bölümü 1. Sınıf öğrencisini içermektedir.

Cinsiyet olarak eşit ağırlıklı bir örneklem oluşturulmasına dikkat edilmiştir.

Tablo 4: Araştırmaya katılan öğrenci dağılımı.

	Rus ögr.		Kırgız Öğr.		Türk Öğr.	
	Erkek-Bayan		Erkek-Bayan		Erkek-Bayan	
Öğrenci sayısı	7	8	7	8	7	8
	15		15		15	

Veri toplama aracı

Veri toplama aracı olarak yukarıda belirtilen 4 konu başlığı altında oluşturulan 12 Söylem Tamamlama Testinden oluşan anket kullanılmıştır.

Örneğin,

Saçınızı yeni kestirdiniz. Okulda bir arkadaşınızla karşılaştığınızda, “Saçın çok yakışmış,” dedi. Siz ne yanıt verirdiniz: [Dış görünümüyle ilgili]

Derslerinizden birinde bir ödev teslim ettiniz. İki gün sonra hocanız, “Ödevin güzeldi, hem teori iyi sunulmuş hem de örnekler iyiydi,” dedi. Siz ne yanıt verirdiniz: [Beceri ile ilgili]

Halanız size ziyarete geliyor ve senin odana gelip dikkatlice baktıktan sonra “Ne kadar titizsin! Seni oğluma örnek göstermeliyim,” dedi. Siz ne yanıt verirdiniz: [Kişilik ile ilgili]

Yeni tişört giydiniz. Sabah üniversiteden bir arkadaşınızla karşılaştınız “Ne güzel bir tişört, sana yakışmış,” dedi. Siz ne yanıt verirdiniz: [Mülkiyet ile ilgili]

Anket, İstifçi’nin yüksek lisans tezinde kullandığı testten uyarlanmıştır (İsvitçi 1998: 82-84). Kişilikle ilgili sorular sonradan geliştirilerek eklenmiştir. Fatih Üniversitesi İngilizce

Dili Eğitimi bölümü öğrencilerine test etmek amacıyla uygulandıktan sonra bu anket Rusça ve Kırgızca'ya aktarılmış ve tercümesi Kırgız-Türk Manas Üniversitesinde çalışan 2 dilbilimci tarafından düzeltilmiştir. Anket, tercüme edildikten sonra testin güvenilirliğini test etmek için Tıp akademisi öğrencilerinden 10 Kırgız ve 10 Rus öğrencisine uygulanıp, gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

Öğrenciler anketi önce kendi ana dillerinde daha sonra da Türkiye Türkçesinde cevaplandırmışlardır.

BULGULAR ve TARTIŞMALAR

Araştırmanın sonucuna göre anketlerde aşağıdaki gibi stratejiler uygulanıp uygulandığı görülmektedir.

Kabul etme

1. Teşekkür etmek

Sağol, Teşekkür ederim - Спасибо! Спасибо огромное!

2. Kabul etmek

Teşekkür ederim. Kendim de beğeniyorum - Да они мне очень подошли; Teşekkür ederim, herkes öyle diyor - Спасибо, все об этом говорят.

3. Övünmeyle kabul etmek

Herhalde, canım, o kadar da para verdim. Evet, bana her şey yakışır - Да, мне все идет.

4. İltifatla yanıtlamak

Teşekkürler, sende öylesin - Спасибо, ты тоже хорошо выглядишь (похорошела).

5. Memnuniyetle kabul etmek

Beğendiğine sevindim.

6. Şaka yaparak kabul etmek

Her şeyde başarılıyım, değil mi?

Konuyu değiştirme

7. İyi niyet bildirmek

Darısı başına.

8. Teklifte/tavsiyede bulunmak

Beğendiysen hediyeye edebilirim.

9. Açıklama yapmak

Ablam hediyeye etmişti - Сестра подарила.

10. Soru sormak

Gerçekten mi?

11. İltifatı başka birine yönlendirmek

Sayenizde, anneme çekmişim.

Reddetme

12. İçtenliğini sorgulamak

Yarın ya - Неужели?

13. Kendini küçültmek

Ne demek benim yerimde herkes böyle yapardı - Спасибо большое, любой бы так поступил

14. Reddetmek

Bence o kadar güzel değil

Görmezden gelme

15. Cevap

Evet bugün (saçımı) kestirdim.

16. Susma

17. Yorum yapma

İltifatları bir iltifat olarak algulamıyorlar ve direkt yorum yapıyorlar mesela: Demek ki aerobik işe yarıyor.

Diğer stratejiler

18. Birleşik strateji

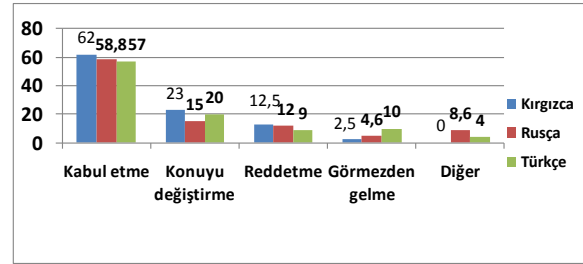
Beğendiğinize sevindim, ama güzel olmamış bence.

19. Gülererek yanıtlamak

Ankete, iltifata yanıt olarak bir şey söylemeyeceklerini, sadece güleceklerini belirtmişler.

Anket sonuçları aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi 3 gruptaki öğrenciler de kabul etme stratejilerini daha sık kullanmıştır. Öte yandan aynı kökten gelen ve aynı kültüre sahip olan Kırgız Türkleri ile Türkiye Türkleri iltifatları konuyu değiştirerek cevaplama eğilimini göstererek Ruslara nispeten daha alçak gönüllü olduklarını sergilemişlerdir. Kırgız ve Rus

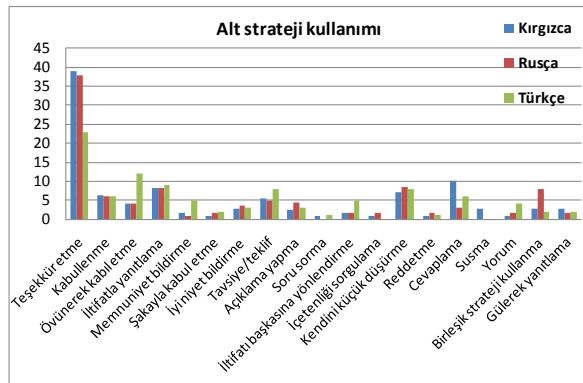
Tablo 5: Kırgız, Rus ve Türk öğrencilerinin ana dilinde kullandıkları iltifat yanıt stratejileri

öğrenciler hemen hemen aynı sıklıkta Reddetme stratejileri kullanmışlar. Türk öğrenciler, yapılan iltifatları diğer 2 gruba göre daha az reddetmişler.

Çalışmanın en önemli kısmı alt strateji kullanımındaki farklılıklardır. Burada daha detaylı farklılıklar görülmüştür. İlk olarak, hangi alt stratejinin daha çok tercih edildiğini tespit etmek mümkündür. Mesela, ana strateji kullanımında üç grup öğrencinin hemen hemen hepsi aynı sıklıkta kabul etme stratejisi kullandığı görülmesine rağmen alt stratejilerde bunlar farklılıklar sergilemektedirler. Kırgız ve Rus

Tablo 6: Kırgız, Rus ve Türk öğrencilerinin Türkiye Türkçesinde kullandıkları iltifat yanıt stratejileri

öğrenciler doğrudan teşekkür ederek yanıtlamayı daha çok kullanırken, Türk öğrencileri bu stratejiye diğerlerine göre daha az başvurmuşlardır.

Tabloda da görüldüğü gibi en çok kullanılan strateji teşekkür etme olarak görünüyor. Göze çarpan bir başka farklılık ise Türk öğrencilerinin iltifatları daha çok övünerek kabul etmesidir. Bunu onların anketteki iltifatlara karşı verdikleri “güzele ne yakışmaz”, “her zamanki halim”, “tecrübe konuşuyor” gibi iltifat yanıtlarından yorumlayabiliriz.

Aynı zamanda Türk öğrencilerinin iltifatı “sizin sayenizde”, “anneme çekmişim” gibi kelimelerle bir başkasına yöneltmesi diğer iki gruba göre daha sık görülmektedir. Edimbilimsel aktarım açısından incelediğimizde, aynı sınıfta ve aynı ağırlıkta Türkçe ders almalarına rağmen birçok Kırgız ve Rus öğrencisinin yanıtlarında farklılıklar görülmüştür. Genellikle öğrencilerin % 40'ından fazlası anadilinden direkt çeviri yaptığı görülmüştür:

A: Harika görünüyorsun

B: Sağ ol. Sen de aynısın. (“*sen de öylesin*”)

A: Ellerine sağlık. Çok güzel olmuş!

B: Afiyet olsun! Sizlere gayret gösterdim! (“*Sizin için yaptım ya da sizin için en iyi olsun diye uğraştım*”)

A: Ödevini çok iyi hazırlamışsın.

B: Gayret ediyorum (“*iyi yapmaya çalışıyorum*”)

Bunun dışında bazı ilginç yanıtlara da rastlamak mümkündür- belki kültürler arası anlaşmazlığa yol açabilecek nitelikte de diyebiliriz –

A: T-şirt’ünü beğendim, çok yakışmış!

B: Vereyim mi?

Sınırlılıklar

Çalışma küçük çapta ve başlangıç bir çalışma olmakla birlikte, örnekleminin artırılması durumunda güvenilir bir genelleme sonucuna ulaşılabileceği kanısındayım. Kullanılan stratejilerin alt stratejilerine göre ve tek tek öğrenci üzerinden analiz yapıp, iki dilde kullanılan stratejiler karşılıklı olarak incelenebilir ve genişletilebilir.

SONUÇ

Bu çalışmanın amacı Kırgızca, Rusça ve Türkçede kullanılan iltifat yanıtlama stratejilerini araştırmakla birlikte Türkçe öğrenen öğrencilerin Türkçe yazılmış iltifatları yanıtlarken herhangi bir edimbilimsel aktarmaya başvurup, başvurmadıklarını tespit etmektir. Türkçe öğrenen öğrenciler, hedeflenen –anadili Türkçe olan öğrencilerin verdikleri yanıtlara benzer yanıt vermedikleri görülmüştür. Bu ise, her ne kadar hazırlık sınıflarında Türkçe öğretiliyse de, yabancı dil olarak Türkçe’nin eğitiminde bazı eksikliklerin olduğuna işaret etmektedir. Dil öğretimi sadece dilin ses ve hecelerini, sözdizimsel yapısını, doğru cümleler kurabilmeyi öğretmek değildir. Asıl amaç o dili kullanarak neler yapılabileceğini, başka bir deyişle, sosyo-pragmatik, sosyo-linguistik ve sosyo-kültürel işlevlerini öğretmek demektir. Austin’in (Austin 1976) dilin söz edimleri olarak adlandırdığı *edimlerin -teşekkür etme, özür dileme, tebrik etme, iltifat etme, iltifatları uygun şekilde yanıtlayabilme* becerilerinin – doğru ve uygun olarak kullanılabilmesi için hedef dilin söz edimlerine, kalıpsal deyimlerine daha sık önem verilmesi gerekmektedir. Bunlar, öğrencilere sık sık o dilde konuşan toplumun sosyal değerlerini, yaşam tarzını, kültürel özelliklerini yansıtan, günlük hayattan alınan ders materyallerinden yararlanma, onlara çeşitli bağlamlara uygun drama aktiviteleri uygulama ve diyaloglar kurmasını sağlama yollarıyla gerçekleştirilebilir.

KAYNAKLAR

- [1] Austin, John Langshaw (1976) *How To Do Things With Words*, Second Edition Oxford University Press, s.40
- [2] Han, Chung-hye (1992) “A comparative study of compliment responses: Korean females in Korean interactions and in English interactions.” *Working Papers in Educational Linguistics* 8, 17–31.
- [3] Henderson, Anita (1996) “Compliments, compliment responses, and politeness in an African–American community.” In: Arnold, J., Blake, Davidson, B., Schwenter, S., Solomon, J. (Eds.), *Sociolinguistic Variation: Data, Theory, and Analysis: Selected Papers from NVAW at Stanford*. Center for Study of Language & Information, Stanford, pp. 195–208.
- [4] Herbert, Robert K. (1986) “Say “Thank you” – or something.” *American Speech* 61, 76–88.
- [5] Herbert, Robert K. (1989) “The ethnography of English compliments and compliment responses: a contrastive sketch.” In: Oleksy, W. (Ed.), *Contrastive Pragmatics. John Benjamins*, Amsterdam, pp. 3–35.
- [6] Manes, Joan (1983) “Compliments: a mirror of cultural values.” In: Wolfson, N., Judd, E. (Eds.), *Sociolinguistics and Language Acquisition*. Newbury House Publishers, Rowley, MA, London, Tokyo, pp. 96–102.
- [7] Pomerantz, Anita (1978) “Compliment Responses: Notes on the Co-operation of Multiple Constraints.” *Studies in the Organization of Conversational Interaction*. Ed. J. Schenkein. New York: Academic, 79–112.
- [8] Pomerantz, Anita (1984) “Agreeing and disagreeing with assessments: some features of preferred/dispreferred turn shapes.” In: Atkinson, J.M., Heritage, J. (Eds.), *Structures of Social Action*. Cambridge University Press, Cambridge, pp. 225–246.
- [9] Wolfson, Nessa (1981a) Compliments in cross-cultural perspective. *TESOL Quarterly* 15, 117–124.
- [10] Wolfson, Nessa (1981b) Invitations, compliments and the competence of the native speaker. *International Journal of Psycholinguistics* 8, 7–22.